

УДК: 658.589:658.14

Код JEL: O31G32

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ: ФІНАНСОВИЙ АСПЕКТ

В. Г. Семенова, д. е. н., доцент

Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

Анотація. *Стаття присвячена дослідженню напрямків фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємств в сучасних умовах господарювання. Предмет дослідження – сучасні теоретичні та методологічні проблеми формування ефективної системи фінансового забезпечення підприємства в процесі реалізації інноваційної діяльності.*

Метою статті є визначення основних джерел фінансування інноваційного розвитку підприємств. Методи дослідження. Теоретико-методологічну базу дослідження складають фундаментальні положення економічної теорії та практики, а також загальнонаукові та спеціальні методи пізнання економічної дійсності. Основні методи, які були використані:

- *структурно-логічний (при побудові логіки та структури роботи);*
- *загальнофілософський (для логічного викладення власних думок та поглядів);*
- *порівняльний (під час розгляду різних поглядів науковців щодо сутності фінансового забезпечення інноваційного розвитку та аналізу підходів);*
- *метод деталізації та синтезу (для вивчення предмету та взаємозв'язку його складових частин);*
- *спеціальні методи економіко-статистичного аналізу (при дослідженні обсягів та джерел фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств).*

Результати роботи. Розкрито економічну сутність поняття «фінансове забезпечення інноваційного розвитку підприємств»; визначені основні принципи формування системи ефективного фінансового забезпечення інноваційного

розвитку; проведено аналіз витрат на інновації промислових підприємств в Україні; розкрито основні характеристики джерел фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємств.

Сфера застосування результатів роботи. Наукові результати та розробки автора мають не тільки теоретико-методичне, а й прикладне значення для вирішення конкретних практичних проблем на промислових підприємствах для формування ефективної системи фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємств.

Висновки. Фінансування інноваційної діяльності є важливим чинником успішного розвитку підприємства. Та сьогодні, на жаль, на вітчизняних підприємствах відсутня ефективна система фінансового забезпечення інноваційної діяльності. Для її формування необхідно виявити прорахунки існуючої системи та залучати додаткові джерела фінансування з врахуванням їх переваг та недоліків.

Ключові слова: *інноваційний розвиток, інноваційні проекти, фінансове забезпечення, джерела фінансування, державна фінансова підтримка, витрати на інновації.*

INNOVATIVE DEVELOPMENT ENTERPRISES IN UKRAINE: FINANCIAL ASPECTS

Valentina Semenova, Doctor of Economic Sciences

Odessa national economic university, Odessa

Abstract. *The article investigates areas of financial support innovative development companies in the current economic conditions. Purpose of the study - modern theoretical and methodological problems of formation of an effective system of financial support in the implementation of enterprise innovation.*

The article aims to determine the main sources of financing of innovative enterprises. Research methods. Theoretical and methodological basis of research constitute fundamental tenets of economic theory and practice as well as general scientific and special methods of knowledge of economic reality. The main methods were used:

- *the business logic (logic and the construction of structures);*
- *general philosophical (logical layout for their own thoughts and beliefs);*
- *comparative (when considering different views of scientists about the nature of financial support innovative development approaches and analysis);*
- *method of detail and synthesis (to study the subject and the relationship of its components);*
- *special methods of economic and statistical analysis (the study of volumes and sources of financing innovation industrial enterprises).*

The results. The economic essence of the concept of "financial support innovation enterprise development"; defined the basic principles of an effective system of financial support innovative development; cost analysis on innovation of industrial enterprises in Ukraine; The basic characteristics of financial support for innovative development of enterprises.

Scope of the work. Research and development results of the author are not only theoretical, methodological and practical significance, and to solve specific practical problems in industrial plants to form an effective system of financial support innovative development of enterprises.

Conclusions. Funding innovation is an important factor in the success of the enterprise. And today, unfortunately, domestic enterprises no effective system of financial support innovation. For its formation necessary to identify the shortcomings of the existing system and attract additional sources of funding in view of their strengths and weaknesses.

Key words: *innovative development, innovative projects, financial support, funding, government financial support, the cost of innovation.*

Постановка проблеми. Побудова дієвої системи фінансового забезпечення інноваційного розвитку вітчизняних підприємств відіграє важливу роль в контексті своєчасності реалізації інноваційних проектів, формування конкурентних переваг та посилення ефективності функціонування підприємств у стратегічній перспективі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз фінансування інноваційного розвитку вітчизняних підприємств представлено у наукових дослідженнях В. Гейця, А. Пересади, В. Семиноженко, Л. Федулової, Д. Симоненко, Г. Возняка, К. Лагутіної, О. Комеліної, О. Колодізева та інших.

Невирішені складові загальної проблеми. Незважаючи на наявність досліджень щодо напрямків фінансування інноваційного розвитку підприємств, на сьогодні залишаються невирішеними проблеми фінансового забезпечення інноваційної діяльності, що потребує подальшого розгляду.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення основних джерел фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємств та обґрунтування доцільності їх застосування.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення наступних завдань:

- аналіз існуючих літературних джерел, розкриття економічного змісту поняття «фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємств»;
- аналіз витрат на інновації промислових підприємств в Україні;
- дослідження основних характеристик джерел фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інноваційний розвиток (ІР) вітчизняних підприємств є важливим чинником підвищення їх конкурентоспроможності. Проте складні та перспективні інноваційні проекти потребують, як правило, і суттєвого фінансового забезпечення. Дослідження фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємств необхідно, на наш погляд, розпочати з уточнення сутності даного поняття.

Фінансове забезпечення інноваційного розвитку, як вважає Д. С. Симоненко, полягає у наданні капіталу і залученні інвестицій для реалізації окремих інноваційних проектів [1]. Г. В. Возняк та А. Я. Кузнєцова під фінансовим забезпеченням інноваційної діяльності розуміють сукупність методів та важелів впливу на інноваційну діяльність, яка реалізується в різних формах через відповідну систему фінансування [2, с. 22].

Інші науковці вважають, що механізм фінансового забезпечення інноваційного розвитку (діяльності) є сукупністю різноманітних форм, методів та способів фінансування інновацій з використанням специфічних джерел фінансування, з огляду на господарське становище підприємства, з планами його поточної діяльності та перспективами розвитку [3, с. 27]; з урахуванням впливу внутрішніх факторів та відповідно до стратегічних цілей і пріоритетів інноваційно-інвестиційного розвитку [4].

О. М. Колодізев вважає, і ми погоджуємось з його думкою, що «...фінансове забезпечення розвитку інноваційного потенціалу треба розглядати як систему фінансових відносин, що діють через сукупність законодавчо закріплених форм і методів створення, мобілізації і використання фондів фінансових ресурсів з метою забезпечення інноваційного розвитку як на рівні підприємства так і на рівні країни» [5].

До основних принципів формування системи ефективного фінансового забезпечення інноваційного розвитку вітчизняної економіки, на думку С. С. Добрунова, відносяться: органічна єдність науки, освіти і бізнесу в умовах формування нового типу суспільства, заснованого на знаннях; комплексність підходу до розв'язання проблем фінансового забезпечення інноваційної діяльності; плановість, економічна доцільність та ефективність наукових досліджень і впровадження їх результатів; задоволення потреб інноваційного розвитку економіки у фінансових ресурсах; адекватність визначення фінансових можливостей (потенціалу) стабільного інноваційного розвитку економіки; моніторинг внутрішніх і зовнішніх загроз фінансового забезпечення інноваційного розвитку в умовах відповідного етапу боротьби із фінансовими кризами; оперативність і гнучкість реагування на попередження виникнення загрози дестабілізуючих чинників з використанням наявних можливостей та ін. [6].

Для подальшого дослідження фінансового забезпечення необхідно, на наш погляд, проаналізувати витрати на інноваційні розробки вітчизняних промислових підприємств протягом останніх років (таблиця 1).

Витрати на інновації промислових підприємств в Україні

Показники	2013	2014	2015	Відхилення 2015 - 2013 рр., (+; -)
Питома вага інноваційно активних промислових підприємств, всього, %	16,8	16,1	17,3	0,5
Загальна сума витрат на інновації, млрд. грн., у т. ч.:	9,6	7,7	13,8	4,2
У тому числі: - за рахунок власних коштів підприємств, млрд. грн.	6,9	6,5	13,4	6,5
Питома вага витрат на інновації за рахунок власних коштів підприємств у загальній кількості витрат, %	71,88	84,42	97,10	25,22

Джерело: сформовано за [7-8]

Аналіз даних, наведених в таблиці 1 свідчить про незначне зростання питомої ваги інноваційно активних промислових підприємств в Україні у 2015 році у порівнянні з показником 2013 року – на 0,5 %. Позитивною тенденцією є ріст загальної суми витрат на інновації за досліджуваний період – на 4,2 млрд. грн. Разом із збільшенням обсягів фінансування підприємств за рахунок власних коштів – на 6,5 млрд. грн. збільшується питома вага витрат на інновації за рахунок власних коштів підприємств – на 25,22 % і становить у 2015 році 97,1 %. Отже, власні кошти підприємств залишаються тривалий час єдиним джерелом інноваційного розвитку вітчизняних підприємств.

Проведені нами дослідження виявили негативні тенденції до зниження рівня і якості інноваційної діяльності підприємств протягом останніх років [9, с. 214]. Вважаємо, що такі тенденції та відсутність зовнішніх джерел фінансування загрожують вітчизняним підприємствам, стурбованим постійним зростанням вартості енергоносіїв і, як наслідок, зростанням цін на усі види ресурсів, втратою реальних можливостей щодо інноваційних перетворень.

В. М. Костюченко зазначає, що в економічно розвинених країнах застосовуються різноманітні інструменти, за допомогою яких держава реалізує фінансову підтримку інноваційної діяльності (таблиця 2).

Інструменти державної фінансової підтримки ІР в розвинених країнах

Напрямки державної підтримки ІР	Інструменти державної фінансової підтримки
1. Пряма фінансова підтримка інноваційних процесів:	<ul style="list-style-type: none"> – безпосереднє фінансування утворення нових галузей, наукоємних виробництв за рахунок коштів державного бюджету, зокрема на державних підприємствах; – ініціювання створення та фінансування науково-дослідницьких програм, наукових центрів шляхом конкурсного відбору; – надання безвідсоткових чи пільгових позик та грантів; – компенсація банківських відсотків цілком чи його частини, в разі спрямування позики на фінансування інвестицій у технологічні інноваційні зміни; – державне замовлення на інноваційні продукти; – дотації за рахунок державного бюджету для визначених галузей, виробництв чи технологій.
2. Непряма фінансова підтримка – фіскальні пільги для новаторів:	<ul style="list-style-type: none"> – зниження ставок податку на прибуток підприємств; – податковий кредит інноваційним підприємствам; – зменшення суми прибутку до оподаткування шляхом виключення з нього вартості досліджень чи освоєння нової технології; – звільнення від сплати податку на прибуток, який отримано власниками майнових прав інноваційних та венчурних компаній (фондів); – відстрочка сплати імпортного мита чи звільнення від його сплати в разі ввезення товарів для реалізації інноваційного проекту; – пільгова амортизація для підприємств, визначених як інноваційні.
3. Інші інструменти підтримки інновацій (правові, інфраструктурні, економічні та політичні):	<ul style="list-style-type: none"> – удосконалення законодавства про авторське право, патентних відносин; – введення системи сертифікації та стандартів, що заохочує споживання інноваційних товарів; – розвиток та підтримка системи освіти в країні (закладів загальної освіти, університетів, спеціальної фахової підготовки, системи безперервного навчання і перекваліфікації робочої сили, курсів профільного тренінгу та менеджменту); – тимчасовий дозвіл на монополію виробника інноваційних товарів та впровадника інноваційних технологій, або, навпаки, обмеження монопольного становища, що зменшує витрати становлення нових виробників товарів чи послуг; – створення державної інформаційної інфраструктури, розширення доступу до інформаційних мереж та банків даних, бібліотек; – здійснення державного регулювання інтересів українських виробників інноваційної продукції на міжнародному рівні, застосування відповідного торговельного режиму та регулювання валютних курсів

Джерело: сформовано за [10, с. 166]

На жаль, можна констатувати, що більшість із наведених в таблиці 2 інструментів державної підтримки інноваційного розвитку не задіяні сьогодні

для підтримки діяльності вітчизняних підприємств. Однак проблема інноваційного розвитку стає все більш нагальною з огляду на посилення конкуренції як на вітчизняному, так і на світових ринках. Тому підприємствам потрібно активізувати пошуки реальних зовнішніх джерел інвестування інноваційної діяльності. В таблиці 3 наведена характеристика поширених у світовій практиці джерел фінансування інноваційного розвитку підприємств.

Таблиця 3

Характеристика джерел фінансового забезпечення ІР підприємств

Джерела фінансування інноваційного розвитку підприємств	Переваги	Недоліки
1	2	3
Довгостроковий комерційний кредит	Надається на термін реалізації інноваційного проекту. Умови кредитування узгоджуються безпосередньо між банком і підприємством-позичальником	На можливість залучення даного джерела впливають перспективність і комерційна привабливість проекту, яку банк аналізує у процесі ознайомлення із бізнес-планом його реалізації, а також фінансовий стан і ділова репутація позичальника
Лізинг	Для лізингодавця це один із способів ефективного вкладення капіталу, ризик втрати якого невисокий, оскільки обладнання перебуває на балансі лізингодавця протягом усього терміну дії договору оренди. Лізингоотримувач має змогу одержати устаткування і почати нове виробництво без великих одноразових витрат	Застосовують тоді, коли йдеться про освоєння значних технічних проектів, що вимагає придбання дорогого устаткування.
Франчайзинг	Поєднує переваги кредиту і лізингу: мінімізує стратегічний ризик для франчайзі і прискорює торговельну експансію (розширення) франчайзера	Для залучення цього джерела фінансування необхідна попередня ринкова апробація результатів інноваційних проектів
Іноземні прямі інвестиції	Сприяють реалізації масштабних проектів, пов'язаних з технологічним оновленням виробництва, реорганізацією та	Обсяги залучення іноземних інвестицій в Україні обмежені внаслідок відсутності сприятливого інвестиційного клімату та

Продовження таблиці 3

1	2	3
	та диверсифікацією діяльності	невисокої привабливості для іноземних інвесторів більшості вітчизняних підприємств
Публічна емісія акцій та облігацій	Емісія акцій дає змогу підприємству диверсифікувати склад акціонерів без надання контрольного пакета акцій, підвищує ліквідність проданих акцій. При емісії облігацій підприємство самостійно приймає рішення про можливі обсяги залучення інвестицій та обирає терміни погашення облігацій	Можуть здійснювати, як правило, тільки відомі великі акціонерні товариства, акції яких користуються попитом. Необхідно виплачувати інвесторам (покупцям облігацій) високі відсотки для покриття їх ризиків
Венчурні фонди	Сприяють реалізації інноваційних проєктів з високим рівнем ризику	Більшість вітчизняних венчурних фондів виступає інструментом фінансово-промислових груп щодо перерозподілу грошових потоків та оптимізації оподаткування і практично не фінансує інноваційну діяльність підприємств

Джерело: сформовано за [11-14]

Використання різноманітних джерел фінансування, з врахуванням їх переваг та недоліків, сприятиме активізації інноваційної діяльності вітчизняних підприємств.

Висновки. Фінансування інноваційної діяльності є важливим чинником успішного розвитку підприємства. Та сьогодні, на жаль, на вітчизняних підприємствах відсутня ефективна система фінансового забезпечення інноваційної діяльності. Для її формування необхідно виявити прорахунки існуючої системи та залучати додаткові джерела фінансування з врахуванням їх переваг та недоліків.

Перелік посилань

1. Симоненко Д. С. Основні підходи щодо визначення сутності та джерел фінансування інноваційної діяльності підприємств України /

Д. С. Симоненко // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2012. – Випуск 4(47). – С. 98-104.

2. Возняк Г. В. Інноваційна діяльність промислових підприємств та способи її фінансування в Україні : моногр. / Г. В. Возняк, А. Я. Кузнєцова. — К. : УБС НБУ, 2007. — 183 с.

3. Лагутіна К. Фінансовий механізм інноваційної діяльності у корпоративному секторі економіки України / К. Лагутіна // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. — Київ : ВПЦ «Київський університет». — Вип. 112. — 2009. — С. 27—29.

4. Комеліна О. В. Науково-методологічні основи формування інноваційно-інвестиційного механізму соціально-економічного розвитку регіонів України. — Автореф. дис. д-ра екон. наук 08.00.05 / О. В. Комеліна ; Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка Міністерства освіти і науки України. — Полтава — 2010. — 43 с.

5. Колодізев О. М. Методологічні засади фінансового забезпечення управління інноваційним розвитком економіки: монографія / О. М. Колодізев. — Х.: ВДІНЖЕК, 2009. — 278 с.

6. Добрунов С. С. Шляхи оптимізації системи фінансового забезпечення інноваційно-промислової політики в Україні / С. С. Добрунов // Державне управління: удосконалення та розвиток. — 2010. - № 10. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua>

7. Статистичний збірник «Україна в цифрах у 2015 році». Державна служба статистики в Україні: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://istmat.info/files/uploads/53010/ukraina_v_cifrah_2015.pdf

8. Державна служба статистики в Україні: [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

9. Semenova V. Formation of enterprises intellectual property in Ukraine : the strategic aspect / V. Semenova // Actual Problems of Economics. — 2015. — № 10 (172). — P. 213-220.

10. Костюченко В. М. Джерела фінансування інноваційного розвитку суб'єктів підприємництва в Україні: правовий аспект / В. М. Костюченко // Міжнародний збірник наукових праць. — 2011 — Випуск 2(17). — С. 161 – 167.

11. Ганзюк С. М., Чічкань О. І. Венчурний капітал як альтернативне джерело фінансування інноваційної діяльності: [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/konfer37/6.pdf>

12. Корольова-Казанська О. Джерела фінансування інноваційних проектів підприємства / О. Корольова-Казанська // Економічний аналіз. — 2010. — Випуск 5. — С. 280 – 283.

13. Кириченко, О. Фінансовий менеджмент на підприємствах України: принципи забезпечення позитивної динаміки [Текст] / О. Кириченко // Банківська справа. — 2007. — № 5. — С. 3-17.

14. Пучко А. О. Система державного фінансування інноваційної діяльності / А. О. Пучко // Інвестиції: практика та досвід. — 2015. — № 19. — С. 64-67.